

ANTWOORDENBLAD SERIE MA NISJTANNA EN NOG MEER

DEEL 1 HA LACHMA ANJA - Over armoede en onderdrukking

p 2 5,2,8,1,4,7,6,3

p 3 *Vraag 1*
Regel 1-2 uitleg
Regel 3-4 uitnodiging
Regel 5-8 wens

p 4 *Vraag 2*
1 eten 2 aten, hebben geeten 3 eten, voedsel 4 seder 5 nu 6 volgend jaar, in de toekomst 7 nu 8 volgend jaar, in de toekomst
Vraag 3
In Ha Lachma Anja zeg je iets dat voor alle mensen geldt. Je zegt het daarom in een taal die de meeste mensen (vroeger) konden verstaan.

p 5 *Opdracht 1*
matzes, vis, augurken (courgettes), watermeloenen, prei, uien, knoflook
Opdracht 2
brood van armoede: verwijst naar het weinige eten
brood van onderdrukking: verwijst naar slaaf zijn

p 6 *Opdracht 3*
brood van vertellen: het verhaal van de uittocht uit Egypte en vrijheid
Opdracht 4
Matze slaaf zijn en vrijheid
Beentje vrijheid
Ei vrijheid
Mierikswortel slaaf zijn
Radijsje in zout water slaaf zijn en vrijheid
Appelmengsel (charoset) slaaf zijn
Opdracht 5
Het beentje en het ei zijn symbolen van vrijheid, niet van slaaf zijn.
Ze zijn een herinnering aan offers in het Beet Hamikdasj

p 7 het brood
zij aten
onze voorouders
in het land
hij zal eten
slaven

zal Pesach vieren
volgend jaar
iedereen
vrije mensen
nu
hier
van Egypte

blz 8 1 het brood
2 onze voorouders
3 van Egypte
4 iedereen
5 zal Pesach vieren
6 hier
7 jaar
8 in het land
9 slaven
10 vrije mensen

DEEL 2   MA NISJTANNA – de vier vragen

p 2   8,3,6,1,4,7,2,9,5

p 3   *Vraag 1*
Waarom eten we vanavond maror, bittere groenten?
Waarom dopen we ons eten vanavond twee keer in?
Waarom leunen we vanavond, in plaats van gewoon te zitten?

p 4   *Vraag 2*
Voedsel: vraag 1 en vraag 2
Manier waarop: vraag 3 en vraag 4
Slavernij: vraag 2 en vraag 3 (ook goed: vraag 1)
Vrijheid: vraag 1 (ook goed: vraag 3) en vraag 4
Matzes en karpas zijn allebei een symbool van vrijheid (haast, verse groenten) en van slaaf-zijn (weinig eten - zout water).
Opricht 1
Anders: vraag 4   beetje anders: vraag 3

p 5   *Opricht 2*
De vraag over geroosterd vlees wordt niet meer gesteld, want die gaat over het Pesachoffer. Omdat het beet hamikdasj is verwoest, kan dat niet meer gebracht in plaats daarvan is de vraag over het leunen gekomen (dat was zo'n 2000 jaar geleden de normale manier van eten, tenminste als je geen slaaf was. De kinderen van toen vonden dat dus niets bijzonders).
Opricht 3
Een radijsje of takje peterselie in zout water; mierikswortel / maror in charoset
In de tijd van het beet hamikdasj zeiden kinderen dat ze anders altijd een keer hun voedsel dipten, en op sederavond twee keer. Nu zeggen we dat we dit nooit doen, en vragen waarom we op sederavond twee keer dippen.

p 6   *Opricht 4*
Vroeger vonden kinderen het heel gewoon dat groenten in zout water werden gedipt, dus dat had voor hen niet speciaal met Pesach te maken.
Maar maror in charoset was wel vreemd. Dus vroegen ze naar die extra keer. Wij beginnen onze maaltijd - behalve op Pesach - niet meer met een voorafje van groenten in zout water, dus vinden we het beide keren bijzonder.
Andere gewoonten: verse groenten (radijsjes!) om de maaltijd mee te beginnen; op je arm leunen terwijl je drinkt; verschil tussen vrij zijn en slaaf zijn.

p 7   is anders – dippen – bittere groente – zelfs – chameets – deze avond – twee keer – leunen. De oplossing van de puzzel is sederschotel.

p 8   1 deze avond
2 avonden
3 wij
4 chameets
5 matze
6 eten
7 groenten
8 bittere groente
9 dippen
10 zelfs
11 twee keer
12 want op alle (andere)
13 zittend
14 leunen

DEEL 3 AVADIEM HAJIENOE – van slavernij naar vrijheid

p 2 9,6,10,2, 8,11,5,1,3,7,4

p 3 *Vraag 1*
Deel 1 Vroeger waren we slaven in Egypte, totdat God ons uit dat land redde
Deel 2 Als Hij dat niet gedaan zou hebben, dan waren wij daar nu nog geweest
Deel 3: Het is een grote mitswa om te vertellen over de Uittocht uit Egypte, hoe meer hoe beter.

p 4 *Vraag 2* Omdat ze schaapherders waren. De kudden konden het gras eten
Vraag 3 Pithom en Ra'amses waren de voorraadsteden die de joodse slaven moesten bouwen.
Vraag 4 schadelijke diertjes, hagel, duisternis
Ook: veepest (Sjemot 9:4 tm 7 en sterfte eerstgeborenen (Sjemot 11:7)

p 5 *Opdracht 1*
Negatief: onze voorouders waren vroeger slaven in Egypte
Positief: God heeft ons gered, ons met wonderen uit dat land bevrijd

Opdracht 2
Negatief: ze waren afgodendienaren

p 6 *Opdracht 3*
Positief: we hebben sjabbat en de Tora gekregen

Opdracht 4
Antwoord 1 is nationaal: de nadruk ligt op het behoren tot het joodse volk.
Antwoord 2 is religieus: het houden van de mitswat uit de Tora.
Joods zijn is zowel je deel voelen van het joodse volk als je aan de voorschriften van het jodendom houden; Pesach is belangrijk voor alle joden.

p 7 *onze voorouders, en onze kinderen, wij allemaal, onze God, wij waren,*
Hij bevrijdde *ons*, en *onze* kleinkinderen, voor *ons*

Egypte
Zelfs
Slaven
Kijk
Hand
Wijzen
Weten
Arm
Vertellen
Bevrijdde

p 8 1 waren wij
2 onze God
3 en met uitgestrekte arm
4 niet
5 onze voorouders
6 en onze kleinkinderen
7 voor de farao
8 en zelfs
9 oud
10 de Tora
11 voor ons
12 Egypte
13 en ieder
14 kijk

DEEL 4 MA'ASE BERABBI ELIEZER – De seder van Rabbi Eliëzer

p 2 4,8,2,9,1,7,6,3,5

p 4,5,6, *Vraag 1 tm 6*
 Omdat om de mening van de leerlingen wordt gevraagd, zijn meerdere goede antwoorden mogelijk. Laat ze het hun antwoord mondeling toelichten en accepteer iedere redelijke uitleg.

p 7 *Opdracht 1 en 2*
 Zie hierboven – iedere acceptabele uitleg is goed

p 8 Een verhaal over Rabbi Eliëzer en Rabbi Jehosjoea en Rabbi El'azer ben (of: de zoon van) Azarja en Rabbi Akiva en Rabbi Tarfon die aan het sederen waren in Bnee Berak ze vertelden over de Uittocht uit Egypte de hele nacht (heel die nacht)

p 9

t	o	t	d	a	t	k	w	a	m	e	n			א. עד שבאו
h	u	n	l	e	e	r	l	i	n	g	e	n		ב. תלמידיהם
e	n	z	e	z	e	i	d	e	n					ג. ואמרו
t	e	g	e	n	h	e	n							ד. להם
o	n	z	e	r	a	b	b	ij	n	e	n			ה. רבותינו
i	s	a	a	n	g	e	b	r	o	k	e	n		ו. הגיע
t	ij	d												ז. זמן
s	j	e	m	a	z	e	g	g	e	n				ח. קריאת שמע
v	a	n												ט. של
o	c	h	t	e	n	d	g	e	b	e	d			י. שחרית

antwoord puzzel: **mierikswortel**

DEEL 5 ARBA'A BANIEM –de vier kinderen

p 2 3, 7, 4, 2, 6, 1, 5

p 3 *Vraag 1*
Je vertelt gemakkelijker, wanneer je merkt dat de toehoorder(s) geïnteresseerd zijn en vragen stellen. Daardoor begrijpt de verteller wat niet helemaal duidelijk was, of waar speciale belangstelling voor is. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

p 3 *Vraag 2*
Vergelijk de hagadot van de leerlingen. Let op: in de hagada van Hausdorff zijn de arba'a baniem niet afgebeeld.

Vraag 3
Open vraag. De verschillen tussen de chacham en de rasja zijn vaak opvallend – iedere tijd kent zijn eigen 'rasja'.

p 5 *Opdracht 1*
De chacham laat merken dat hij geïnteresseerd is in de details – de grote lijnen weet hij al. Hij kent ook het verschil tussen regels, wetten en voorschriften. De vraag van de rasja gaat niet over de inhoud van de seder. Met deze vraag geeft hij aan geen belangstelling te hebben. Door de manier waarop hij vraagt toont hij geen respect voor degenen voor wie de seder wel betekenis heeft. Hij plaatst zichzelf zelf buiten de groep. Ook: noemt 'n niet. Tam: vraag bij een 'onverwacht' antwoord waarom een leerling dit het belangrijkste vindt dat je over de seder moet weten.

Opdracht 2
Accepteer elk redelijk antwoord, vraag eventueel een toelichting

p 6 1 God
2 aan zijn volk
3 vier
4 wijs
5 eenvoudig
6 en één

1 hij
2 de voorschriften
3 en de regels
4 onze God

p 7 1 zegt
2 wat

1 (de) eenvoudige
2 dit

1 vragen
2 jij
3 je kind
4 op die dag
5 de Eeuwige
6 uit Egypte

P 8 6, 2, 5, 3, 7, 1, 4

DEEL 6 ESER MAKOT –de tien plagen

p 2 5, 2, 8, 4, 7, 1, 3, 6

p 3 *Vraag 1*
1 bloed
2 kikkers
3 ongedierte
4 wilde dieren
5 veepest
6 huiduitslag
7 hagel
8 sprinkhanen
9 duisternis
10 eerstgeborenen

Oplossing: tien plagen

p 4 *Vraag 3* 50 extra plagen (een hand heeft vijf vinger, dus 5 x 10)
Vraag 4 bij elke plaag halen we met onze pink een beetje wijn uit het glas

p 5 *Opdracht 1* de beginletters van de plagen
Opdracht 2 Groep 1 bloed, kikkers, ongedierte.
Groep 2: wilde dieren, veepest, huiduitslag.
Groep 3 hagel, sprinkhanen, duisternis, sterfte eerstgeborenen
Eigen indeling maken: dit is een vrij moeilijke opdracht. Je kunt hem eventueel overslaan en doorgaan met de voorbeelden van indelingen op bladzijde 6.

p 6 *Opdracht 3* Accepteer elk antwoord dat de leerlingen goed uit kunnen leggen
Opdracht 4 Farao beschouwde zich zelf als de machtigste man van Egypte / ter wereld. Pas bij de tiende plaag moest hij toevoegen, dat 'n machtiger is dan hijzelf.

p 7 *Opdracht 5*
Het water veranderde in bloed (werd rood), vissterfte, stank
De aswolken tijdens een vulkaanuitbarsting kunnen leiden tot duisternis (ook op grote afstand).

p 8 1 tien
2 de Heilige
3 in Egypte
4 en
5 kikkers
6 huiduitslag
7 hagel
8 eerstgeborenen

DEEL 7 PESACH, MATSA EN MAROR –de sandwich van Hillel

p 2 2, 5, 3, 6, 1, 4, 7

p 3 Vraag 1
Laat de leerlingen elkaar over hun 'matzetraditie' vertellen (Hollandia matzes, Israëlische matzes etc). Wie heeft wel eens zelf matze gebakken?
Vraag 2
voor wie glutenallergie heeft, zijn matzes van spelt of haver een uitkomst

p 4 Vraag 3
manier 1: matze, bittere kruiden en (vroeger) het vlees van het Pesachoffer apart van elkaar eten
manier 2: ze alle drie tegelijk eten

Beracha nr 3, 1, 4, 2

Apart van elkaar eten

p 5 Vraag 4
Om het lamsvlees, de matzes en de kruiden tegelijk te kunnen eten (manier B)
Sinds de verwoesting van het beet hamikdasj worden er geen offers gebracht, daardoor is het vlees van het korban Pesach vervallen.

Opdracht 1
Pesach(offer), matze en maror/bittere kruiden of groenten

P 6 Opdracht 2
Verschillende antwoorden mogelijk: symbool van vertrouwen, van moed, bereidheid tot verandering
De zachte matzes. Het oorspronkelijke recept was voor broden bedoeld, maar werd vanwege de uittocht meteen gebakken. Ook goed: het recept voor matzes is later aangepast zodat ze langer goed bleven (zie p 3)
De blaadjes van de charchavinaplant worden na de bloei scherpe, puntige stekels.
Mierikwortel

P 7 Omdat het heel moeilijk is een hoeveelheid 'kezajiet' van mierikwortel te eten vanwege de scherpe smaak. Vandaar dat de mierik wordt aangevuld met andere groenten. Je hoeft dus niet persé mierikwortel te eten!

De les van Hillel: de uittocht uit Egypte is te danken aan moed en vertrouwen en de hulp van ה . Tegelijkertijd is het ook een waarschuwing om niet dezelfde fout te maken.

egyPte
IEunen
zelfS
slAven
pesaChlam
Hagel

arMoede
Avond
Tijd
duiSternis
plAgen

vrije Mense
sprinkhAnen
leeRlingen
brOod
herinneRIng

p 8

1 herinnering
2 deed
3 in de tijd
4 was
5 wikkelde
6 lamsvlees
7 samen
8 zoals er gezegd is
9 zullen ze het eten

1 zegt
2 ieder
3 drie
4 niet
5 en
6 en bittere groenten